

BESZÁMOLÓ A TÁNÁCH KÖNYVEI: MELÁCHIM I–II. 9. BIBLIKUS KONFERENCIÁJÁRÓL

Budapest, 2018. november 27.

BOZÓ RÉKA

Az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem immár kilencedik alkalommal tartotta meg a Magyar Tudomány Ünnepeinek rendezvénysorozatába tartozó, *A Tánách Könyvei* című Biblikus Konferenciáját, melynek keretei közt az intézmény tanárai és külsős előadók a héber kánon sorrendjét követve vizsgálják meg évről-évre a Szentírás egy-egy könyvét. Az idén november 27-én, az OR-ZSE épületében sorra kerülő esemény fókuszában a Királyok két könyve állt.

A Dávid, Salamon és utódaik uralkodásának leírását – és egyben tetteik elbírálását – tartalmazó művet Noth tézise alapján a deuteronomiumi történetírás részének tartják, mely Jósiás, a centralizáló reformtörekvéseiről neves júdeai király idejében keletkezhetett, ám ma ismert formáját két-három későbbi redakció után nyerhette el. A kutatók mindenképpen egyetértenek abban, hogy a két bibliai könyv szerkesztője a jeruzsálemi templom lerombolása (Kr. e. 587) utáni tragikus állapotok között tekintett vissza a királyság történelmére, és saját korszellemének tükrében vetette papírra azt.

A konferencián prezentált tanulmányok elsősorban irodalomtörténeti, szövegkritikai és teológiai szempontból elemezték a Királyok két könyvét, így mutatva be színes szegmenseket a modern bibliakutatásból és a ma is élő hagyományból. Az előadások megnyitására és elnöklésére Vajda Károly, az OR-ZSE rektora lett felkérve, kinek helyét betegség miatt Szécsi József, az egyetem docense és könyvtárának főmunkatársa vette át.

Az egész napos rendezvényt Fröhlich Ida (PPKE) *Királyok a Királyok könyvében* című előadása nyitotta meg, melyben azt vizsgálta, hogyan értékelik a bibliai írások az északi és déli királyság uralkodóinak személyét és cselekedeteit. Jósiás, mint az Asszír Birodalom vazallusa, hűségesküt tett az asszír királynak, mely szerződésben a megszólított istenség áldást ad annak, aki betartja a feltételeket, és megátkozza

azt, aki megszegi azokat. A Királyok könyvében bemutatott, jó uralkodóknak tartott királyok jólétének leírása hasonlít az asszír hűségeskü áldásaira (mint például Salamon bölcsessége és gazdagsága), míg a rossz királyok isteni büntetései a hűségeskü átkait idézi (mint például Illés próféta jóslata Aháb szörnyű haláláról). Bár az Egységes Izraeli Királyság történetében Salamon a legfontosabb király, ő építi fel a szentélyt, ő alapít dinasztiát egyiptomi feleségével, a deuteronomiumi hagyomány mégis Dávidot tartja az igaz uralkodó ideáljának, őtöle számítják a királyi vérvonalat, és egy dávidi messiás eljöveteletét várják. E két király számít minden utánuk következő uralkodó mércéjének, ám ők sem voltak hibátlanok. Mivel a királyság mint intézmény nem tökéletes, ezért a király maga sem lehet tökéletes.

Gábor György (OR-ZSE) *A hatalommegosztás biblikus elve és gyakorlata* című előadásában tovább boncolgatta a királyság intézményének problémakörét. Az ókori zsidó tradícióban – a mezopotámiaival szemben – a királynak nem volt szakrális pozíciója, ugyanis a legfőbb király Isten maga. Ő az örök hatalom birtokosa, míg az ember bűnös, kísértésnek kitett, így egy emberi király soha nem valósíthatja meg a tökéletes királyságot. A földi király nem lehet üdvhozó, sem törvényalkotó, hisz a Tóra, azaz Isten törvénye önmagában, hozzátoldások nélkül teljes és tökéletes. A Szentírás egészét átítatja az antimonarchikus attitűd. A prófétai könyvekben, mint például Sámuelnél, a hatalommal szembenálló igaz próféták – akik közvetítik a nép felé Isten igaz akaratát – a hatalmi ágak felosztásáért, a sajtószabadságért és a hamis prófétaként aposztrofált korrupt tisztviselők eltávolításáért szólalnak fel.

Enghy Sándor (SRTA) *A Királyok két könyvének helye a kánon koncepciójában a masszóra fényében* című előadásának fókuszában a maszoréta kéziratok margójára írt masszórák, azaz széljegyzetek álltak, melyeket azért alkalmaztak, hogy az olvasó figyelmét a megfelelő szakaszokra irányítva segítsék a szövegek helyes értelmezését. A Királyok könyvének első masszórája az első szó – *w^hammelek*, vagyis „a király” – előtt áll. Bár az 1Kir 1:1 Dávid királyról szól, a „király” jelzés mégsem rá, hanem Istenre vonatkozik; a zsidó nép és az egész világ királya a kezdetektől a végidőig Ábrahám Istene. Dávid olyan értelemben király csak, hogy ő az Örökkévaló szolgája. Személyét azért fontos kiemelni, mert Ábrahámhoz hasonlóan hozzá is kötődik egy szövetségekötés Istennel, vagyis a királyság ígérete csakis Dávidon keresztül valósulhat meg. Következésképpen a királyi dinasztia helyes sorrendje: teremtés–Dávid–Salamon, és aki nem ebbe a láncolatba tartozik, az elbukásra ítéltetett hamis király. Az utolsó masszóra a Királyok második könyvének legvégén, a 2Kir 25 margóján áll, mely szakasz a kegyelemről szól. Összefoglalva tehát, a Királyok két könyvének első masszórája jelzi a királysághoz vezető helyes utat, az utolsó pedig bemutatja, mennyire gazdag kegyességben az Úr által uralt világ.

Karasszon István (KRE) *Az Elisa-történetek redakciókritikája* című előadásában a Királyok második könyvében olvasható, Elizeus próféta életéről szóló szakaszok

redakciótörténetének rövid összefoglalását kísérelte meg. Elizeus, Illés tanítványának alakja háttérbe szorul az Úr igaz prófétájának kikiáltott, karizmatikus, géniusz mestere mellett. Elizeus nem rendelkezett ilyen adottságokkal, mégis egy prófétai iskola és komoly hagyományanyag kapcsolódik hozzá. A legkorábbi Elizeussal foglalkozó részletekben a prófeta marginális helyzete miatt gúny tárgyává lett (2Kir 2:23). Első csodatettei *l'art pour l'art* történetek, ugyanis nincs folytatásuk; következmények nélküli, spontán, hétköznapi dolgokban elvégzett csodákról szólnak, mint például étel sokasítása (2Kir 4,1–7; 4,42–44). E beszámolók arra szolgálnak, hogy nyomatékosítsák Elizeus hatalmát, ellensúlyozva ezzel társadalmilag kivett helyzetét. A prófeta csodatételeiről szóló szakaszok közé beékelte 2Kir 3 egy történelmi eseményt mond el, vagyis igyekszik időben meghatározni Elizeus működését. Ebben az elbeszélésben – mely a Kr. e. 9. századra, Júda területére helyezi a prófétát – a redaktor Illéshez teszi hasonlóvá Elizeust: az immár karizmatikusan fellépő prófeta találkozása a királyokkal a karmel-hegyi ítéletet idézi. Végül a 2Kir 9-től az újabb történet-teológiai redakció Elizeust már egy komolyabb szerepben láttatja. Nem csak a király felkenésére kéri fel, de a narratíva áthelyezi a hangsúlyt a prófeta és király kapcsolatára. Ekkor válik a korábban kigúnyolt „Isten embere” egy tisztelettel övezett személlyé, Illés prófeta utódjává.

Oláh János (OR-ZSE) előadásának címe, „...*egyedül maradtam prófétának...*” *Királyok I. XVIII.22*, idézet Illés Karmel-hegyi beszédéből, mely remekül foglalja össze kutatásának témáját: Illés egyedülálló szerepét a zsidó tradícióban. Ő a várakozás és remény prófétája, az Örökkévaló igaz szolgája, a messiás hírnöke. Alakja rengeteg helyen szerepel a Szentírásban, a Talmudban, különböző midrásokban és a szóbeli hagyományban is. Illés közvetlen kapcsolatban áll Istennel, ő a közvetítő az Úr és az emberek között a prófétai könyv szerint. Személye párhuzamba vonható Mózással: mindketten karizmatikus vezetők voltak, akik összegyűjtötték a népüket egy hegynél, és egyikük sem tudta az Istentől kapott küldetését teljes mértékben megvalósítani. Illés a béke helyreállítója, aki természeti jelenségeket magyaráz meg, megvédi a csecsemőket és szülő nőket a démoni Lilittől, részt vesz minden körülményben, és utolsó megjelenése, a Talmud szerint, a messiás eljövetele előtt várható.

Róna Tamás (OR-ZSE) *Közösségtörténeti paradigma, avagy egy ókori családmódel* című előadásában rámutatott, hogy a Bibliában szereplő családmódellek nem voltak konfliktusmentesek, ahogy azt Ábrahám és Sára, illetve Jákob, Lea és Ráhel esete is mutatja. Az ókori írott törvénykorpuszok, mint a Tóra vagy a Hammurápi-sztélé, rendelkeztek ugyan egy családon belül a férj, feleség és gyermekek jogairól, ám a családra, mint intézmény működésére nem található egy vonatkozó törvény sem. A Szentírás történeteiből kitűnik, hogy a korszellem számára a családtagok közötti viszály megoldása számított a legfontosabb érdemnek. Alapvető családi értékeket közvetítenek az elbeszélések azáltal, hogy az ősatyák bennük mindig adekvát

megoldást próbálnak találni a konfrontációkra. Jól példázza ezt az 1Kir 1, melyben az idős Dávid király a felesége, Betsabé, és szeretett fia, Adónija trónörökösödési vitáját volt kénytelen kezelni.

Uhrman Iván (OR-ZSE) *Batseba – Bibliaelemzési gyakorlat II.* című előadása közvetlen folytatása volt előző évi prezentációjának. Míg legutóbb a 2Sám 11–12 szakaszon keresztül mutatta be Betsabé alakját, addig idén a királynő történetének 1Kir 1–2-ben olvasható konklúzióját elemezte. A két elbeszélés harminc évre játszódik egymástól. Sámuel könyvében Dávid és Betsabé fiatalok, és Dávid áll hatalmi pozícióban, kinek akarata előtt Betsabénak meg kell hajolnia. A Királyok könyvében a páros már idős, és immár Betsabé manipulálja a királyt, a szerepük tehát felcserélődött. Az 1Kir 1 egy olyan történeti monda, mely magyarázza, miért nem a legidősebb fiú öröklő a trónt, vagyis a rivális kritizálására és az új király legitimálására szolgál. A mesei motívum, amelyben a kedvenc feleség arra törekszik, hogy az elsőszülött fiú ellenében a saját gyermekét ültethesse a trónra, széles körben elterjedt volt, többek között az indiai Rámájana epikus ciklusban is fellelhető. Ám míg a Rámájában az idősebb fiú a főszereplő, emiatt a kontárkodó királyné ármánykodása negatívan van ábrázolva, és végérvényesen elbukik, addig a Királyok könyvében a fiatalabb fiú, Salamon a hős, ezért az ő anyjának cselszövése pozitív kimenetelű. Mivel Betsabé eléri, hogy anyakirálynő legyen, gőgösnek és becsvágyónak tűnhet, valójában azonban Nátán adta a szavakat a szájába, mellyel meggyőzte Dávidot, Nátán pedig Isten prófétájaként az Úr akaratát közvetítette. Amint Betsabé egymagában próbál intrikálni Adónijá és Salamon között, azonnal el is bukik. További sorsa végül nem derül ki, élete végéről nem kapunk híradást. Betsabé szerepe nem nagy az Ószövetségben, ám bármit is tett ő, és bármekkora bűnt is követett el Dávid a megszerzéséért, a nő nélkül Salamon – s általa a messiási vérvonal – nem létezne.

Tamási Balázs (OR-ZSE) *A Királyok könyvének újraírásai Qumránban* című előadásában azt vizsgálta, hogyan ment végbe a Királyok könyvének recepciója a qumráni közösségben. Több töredékes tekerics maradt fenn, melyek a maszoréta szöveg hagyományt követik – ilyen például a Kr. e. 1. századból származó 4QKir (4Q54), 5QKir (5Q2) és a papiruszra írt 6QKir (6Q4) –, előkerültek azonban olyan kéziratok is, amelyek kisebb-nagyobb betoldásokkal vagy magyarázó kiegészítésekkel bővítik a Királyok könyveinek kanonikus szövegét. E parabiblikus műfaji kategóriába tartozik a 4Q481, melyen Illés elragadtatásának bővített változata olvasható, illetve Királyok-parafrázis (4Q382) és a Sámuel-királyok apokrifon (6Q9), mely szövegek ismeretlen imákat, liturgikus és eszkatologikus részleteket is tartalmaznak. A betoldások és változtatások jellege arra enged következtetni, hogy a qumráni közösség azért írta újra a prófétai könyveket, hogy a hangsúlyt a történelemírásról az eszkatologikus üzenetre helyezze át, vagyis olyan tanítások kerüljenek előtérbe, melyek fontosak voltak a második Templom idejében.

Darvas István (OR-ZSE) *Sába királynője, avagy egy problémás látogatás* című előadásában az 1Kir 10:1–13 illetve az 1Krón 9:1–12 szakaszban lejegyzett, Sába királynője körüli események problémakörével foglalkozott. Az első kérdés, mely felmerülhet az olvasóban, hogy hol is lehetett Sába királysága. Egy középkori kommentár szerint Szebá (Gen 10:7) és Sába szomszédos országok voltak Abesszínia területén. Az etióp zsidóság úgy tartja, hogy őseik azok az izraeliták voltak, akik elkísérték a Jeruzsálemből hazájába visszatérő Sába királynőjét, majd letelepedtek a gazdag országban. (Egy másik teória Dán, az elveszett törzs leszármazottainak tartja őket.) Az 1Kir 10:1–2 arról ír, hogy a látogató királynő találós kérdésekkel tette próbára Salamon bölcsességét, azt azonban nem részletezi, mik voltak a rejtvények. Egy korai, kiegészítő midrás négy logikai fejtörőt sorol fel, míg Louise Ginzberg, a 20. század kiemelkedő Talmud tudósa huszonkét feladványt gyűjtött össze. A látogatás legproblémásabb eleme azonban az elbeszélés utolsó verse: „Salamon király is adott Sába királynőjének mindent, ami megtetszett neki, és amit csak kért, még azon kívül, amit Salamon királyi módon ajándékozott neki.” (1Kir 10:13) Milyen kívánsága volt a királynőnek, amit Salamon megadott neki? Az etióp hagyomány szerint az ajándék a gyermekáldás volt, és ebből a frigyből származtatják I. Menelik etióp királyt. Rási kommentárja osztozik az elméleten, miszerint a találkozó a két uralkodó között nem csak intellektuális szinten mozgott, a viszonyból született gyermek azonban szerinte maga Nebukadneccar volt, Babilónia későbbi királya.

Rabbi Fináli Gábor *Szövetség és realpolitika* című előadása sajnálatos módon betegség miatt elmaradt. A Biblikus Konferencia jövő évben Ézsaiás Könyvével fogja folytatni előadásorozatát, melyre minden érdeklődőt szeretettel várnak.

RECENZIÓK
